

¹ Proton pseudos

אסתלה סולנו-סוארו

פרויד, בהיותו "צייטן להיסטורית", בכך שנתן לה את רשות הדיבור ושעקב אחר מילותיה ככתבן וכלשונו, הצליח לפענח את הסימפטומים, בלא שפסח על הגילוי שנוצרת בהם קשירה מאריג מסמנים המפנים לידע לא מודע ולסיפוק סודי של התענגות.

הסימפטום מטביע את שורשיו בטראומה המינית. ביחס לנקודה זו, יבהיר לאקאן במהלך ההוראה האחרונה שלו, את הקשירה של הסימפטום המורכבת מהמיני ומהלא-מודע.

טראומה: אקט ראשון

אקח כנקודת מוצא את פרויד מראשיתה של הפסיכואנליזה. בפרויקט לפסיכולוגיה לנירולוגים (1895) פרויד מפנה לפליס פורמליזציה ראשונה על הלא מודע, ובחלק השני של הפרויקט בפרק "פסיכופתולוגיה של ההיסטורית" מסביר את מנגנון היווצרותו של הסימפטום בלקחו כדוגמה מקרה מהפרקטיקה שלו, המקרה של אמה.²

כפי שאנו יודעים, אמה פונה לפרויד כי אינה מצליחה להיכנס לבד לחנות. פרויד מכוון אותה אל פיענוח של אותה כפייה סימפטומטית. יופיע אז זיכרון הקשור לגיל שתיים עשרה. בכניסתה לחנות, ראתה את שני הזבנים מצחקקים ביניהם, ובפני זה יצאה בריצה לכודה בסוג של פאניקה.

המחשבות שהתעוררו הנוגעות לאותה סצנה היו שתיים: ראשונה, הסובייקטים האלה צחקו אולי מהבגד שלה ובנוסף אחד מהם משך אותה באופן מיני. פרויד מצביע על אי-ההתאמה בין הפרגמנט הזה לבין האפקטים הסומטיים. בהמשך החקירה האנליטית הפציינטית מעלה זיכרון שני, שהיא שוללת את נוכחותו בזמן התרחשותה של הסצנה 1 עם הזבנים: בגיל שמונה הלכה פעמיים למגדנייה לקנות ממתקים, ובראשונה מבין הזדמנויות אלה האופה צבט לה באברי מין דרך השמלה.

פרויד מציין שהסצנה 1 (המפגש עם הזבנים) ניתנת להבנה ביחס לסצנה 2 (המפגש עם האופה). החולייה המקשרת ביניהן תהיה הצחוק של הזבנים שהזכיר לה את ההבעה העוקצנית שליוותה את תקיפתו של האופה. דמיון נוסף בין שתי הסצנות הוא היותה לבד בחנות.

הנקודה הנחשבת מבחינתו של פרויד בחקר אותה התנסות טראומטית, שורש הסימפטום, היא הזמניות הרטוראקטיבית, שגיל ההתבגרות מכניס.

אחד הזבנים מהסצנה 1 עורר בה התרגשות מינית, שעוררה את הזיכרון של הסצנה 2, התקיפה המינית, שבאותו זמן ראשוני לא גרמה לאפקט של מועקה.

¹ הרצאה מימי העיון ב-ELP, [האסכולה הלאקאניאנית של פסיכואנליזה] תחת הנושא "סמני הטראומה", 27-28 בנובמבר 2021.

² פרויד ז., הפרויקט לפסיכולוגיה לנירולוגיים, חלק שני: פסיכופתולוגיה, פרק 4, השקר ההיסטרי הראשון [Proton pseudos].

פרויד מסיק אז *שיכרון* יכול לגרום לאפקט טראומטי בדיעבד, כי בין ההתנסות שחוותה לבין חזרתה *מיכרון* משתלב גיל ההתבגרות, רגע של התעוררות מינית אשר מפעיל את עקבת ההתענגות, את סימנה.

בעקבות זאת פרויד מציג הבחנה מכרעת: מה שמודחק בהיסטריה הוא *זיכרון*, שרק מאוחר יותר מגיע להיהפך לטראומה. הכוח הסיבתי של הטראומה לפי פרויד הוא ההתרגשות המינית העוצמתית וטרם זמנה שבילדות, אשר מקבלת מבחינת פרויד את הערך של "גורם כמותי", גורם שאינו מודחק אלא שהוא מותק ובכך מטעין ייצוג חסר ייחוד המחליף את הראשון.

במקרה של אמה, פרויד מצביע שהייצוג היחיד, אפשר לומר מסמן, אשר פותח בפניו דרך אל המודעות הוא המילה *שמלה*, ושהוא, פרויד מוסיף, "משמש ליצירתו של קשר שגוי" בין המרכיבים של הסצנה מגיל שתיים עשרה לבין הסימפטום שאינה יכולה להיכנס לבד לחנות. הייצוג החליפי והקונטינגנטי, האחראי לקשר השגוי, מכונה על ידי פרויד *השקר ההיסטרי הראשון* או *proton pseudos*, מונח הלקוח מתאוריית הסילוגים של אריסטו. אריסטו ב-Organon, ספר II, מתייחס למקרה שבו הנחה ראשונה שקרית (*proton pseudos*) מובילה למסקנה שאינה אמיתית, כמו: *כל חיה היא מאבן, כל אדם הוא חיה, כל אדם הוא מאבן*.

השקר הראשוני, כהנחה שגויה, הוא תוצר של החלפה. פרויד מסביר את מנגנון התהוותו של הסימפטום מתוך התייחסות לפורמליזציה לוגית. מציין אז שלפני האנליזה, ייצוג א' (הזבנים צחקו על השמלה שלה) גורם לאפקטים סימפטומטיים הנראים מגוחכים, כי הרי אישה זו מתלבשת עכשיו באלגנטיות, והעובדה שתהיה לבד או לא אינה משנה דבר ביחס להופעתה. האנליזה מאפשרת אחר כך לתפוס שקיים ייצוג ב' קודם, אחראי לטראומה. השחזור של האירוע הטראומטי זיכרון מוכיח ש-א' כ"סמל" וכ"נסיבה מצורפת" החליפה את "הדבר", כותב פרויד.⁴

בטקסט המוקדם הזה, פרויד מסביר את תהליך התהוותו של הסימפטום מתוך פנייה להחלפה. לאקאן, במהלך הוראתו הראשונה, ניסח את אותה החלפה באמצעות התרומות הבלשניות של יעקובסון, במונחים של מטאפורה, ומתוך תפיסה שהסימפטום הוא תוצר של החלפה מטאפורית.⁵

לפי פרויד, החלפה זו היא האחראית לתהליך ההדחקה: ברגע ש-א' מחליף את ב', ב' מודחק, ולכן נשכח, והמטען הכמותי שלו (האפקט) מוסר ממנו ומותק אל א'. ההחלפה המטאפורית מסבירה את השכיחה, בזמן שההתקה המטונימית מצביעה על כך שהמטען של אפקט אינו מודחק אלא מותק.

טראומה: אקט שני

לאקאן יכול היה לומר באחת ההרצאות שנשא באוניברסיטאות הצפון אמריקאיות ב-1975 ש-"טראומה תמיד מעוררת חשד".⁶ הניסוח הזה מתבהר בעקבות ההבחנה של א.א.מילר עשה בין הנדמים הנוגעים לאפקטים של מובן בחיבור בין סמלי לבין דמיוני לבין הממשי, שהוא חיצוני לייצוגים ומחוץ למובן. בעזרת כלי מושגי זה אנו יכולים להסיק שהשמלה, במקרה של אמה, הוא נדמה, אשר בתור סמל,

³ שם

⁴ שם

⁵ לאקאן ז', ערכאת האות בלא מודע או הסיבה מאז פרויד, כתבים.

⁶ לאקאן ז', הרצאות וראיונות באוניברסיטאות הצפון אמריקאיות, אוניברסיטת ייל, סמינר קנזר, 24 בנובמבר 1975, Scilicet 6/7, 1976, עמ' 22 בצרפתית.

מכסה, מצעיף, ממסך, מעניק מובן, ובכך לוקח על עצמו את הממשי מחוץ למובן אשר מתענג מעצמו בגוף של הילדה בת השמונה.

להתקדם בכיוון זה דורש להציג קודם כל את ההבחנה שערך לאקאן בסמינר *עוד* בין הללשון לבין השפה⁷. הראשונה היא הלשון האימהית, שבה דוברנו [שדברנו בה דרכנו] אשר נחשבת מהפרספקטיבה של צליל המסמן [מלמול-lalation] נפרדת מהמובן, בורחת מהדקדוק כמו מהתחביר. בללשון כל מסמן הוא אחד. האחד של המסמן, אחד לבד, נובע מהללשון⁸. בזמן שהשפה, מוגדרת על ידי לאקאן כעיבוד של ידע על הלשון, מכוננת במערכת של ארטיקולציה בין מסמנים. נדרש בינאר של שניים: S1-S2 כדי לקבל את היווצרותם של אפקטים של מובן.

האחד של הללשון הוא עקבה, סימן של התענגות אשר נוגע בנו, סימן רשום בגוף. לא בגוף האספקטרי, וגם לא בגוף שמתענג, אלא בגוף המתענג מעצמו. מדובר בסוליפסיזם של התענגות, כפי שז'א.מילר מציין, של הגוף שמתענג מעצמו מהסימן של האחד, ללא אחר. נקודה זו תחשב כמו לומר שהאחד הוא ממשי, מחוץ למובן, שהוא קיים [ex-siste] מחוץ לעיבודים של מובן שהשפה מייצרת מתוך שימוש במטפורה ובמטונימיה.

מתוך פרספקטיבה זו לאקאן התקדם אל עבר ההבחנה בין ממד ההוויה לבין סוגיית הקיום, כדי להוציא את הפסיכואנליזה מהאונטולוגיה ולכוונה אל עבר הממשי. האחד קיים, הוא ממשי, כאשר המקום של האחר, מקום השפה, לא קיים, זהו מקום שבו פורחת ההוויה⁹. מהשפה, מהאומר, נובעות הוויות הפיקציה, דבר אינו מוכיח את קיומן, זה עצם ההוויה המדברת, המייחסת לעצמה הוויה שנאמרת. תצורות הלא מודע הן מוכשרות בממד של הוויות הפיקציה, במיוחד בחלומות. לעומת זאת הממד של הקיום דורש את הממד של הכתיבה, לא הכתיבה של המילה, אלא הכתיבה שמשמשת באות מחוץ למובן, כפי שקורה בשיח המדעי. השימוש בכתיבה הלוגית והמבואות הסתומים שלה, הוא ההכונה שמאמץ לאקאן כדי לטפל בממשי של הסקסואציה של היצורים המדברים.

האחד-לבד קיים, כסימן של התענגות בגוף. הכתיבה של שניים בגוף אינה קיימת, של השניים של שני גופים שהיו מרכיבים את האחד של היחס המיני. משם נובעת המיניות שלנו המפוזרת והטראומטית, מהחור, מהחור-מטיזם [traumatisme - טראומטיזם] של האחד, הרושם את אפקט ההתענגות ואת אפקט החור.

בהרצאתו בג'נבה על הסימפטום ב-1975, לאקאן מציין שעבור היצורים המדברים, נוצר בטרם עת המפגש, בין המילים לבין הגוף. המילים הם המילים של הללשון ובכל ללשון המילים טעות, וטעויות אלה, הן מקור לדיס-הרמוניה ולאי-הבנות. לפי האופן שבו השפה דוברת ונשמעה על ידי זה או אחר בייחודיות שלו, מוסיף לאקאן, שמהו יופיע אחר כך בחלומות, בפליטות הפה, מאחר שזה ב-*moterialisme*, [בחומריות של המילים]¹⁰ ששוכן הלא מודע.

⁷ לאקאן ז', סמינר "עוד".

⁸ שם

⁹ מילר ז'.א., האוריינטציה הלאקאניאנית, האחד כולו לבדו. הפיתוחים של ז'.א.מילר בקורס זה הם יקרים לאין ערוך כדי לגשת לסוגיה שלאקאן מציג בהוראתו האחרונה כדי לחלץ את הפסיכואנליזה מהאונטולוגיה ולהתיק אותה אל עבר הממשי של הקיום [ex-sistence]

¹⁰ לאקאן ז', הרצאה בג'נבה על הסימפטום, La Cause du désir, מספר 65, אפריל 2017. הוצאת Navarin.

לאקאן נעזר במטפורה על גוף הילד הקטן כמסננת, שדרכה עוברים מי המילים ומשאירים דבר-מה, שאריות מסוימות שעמן הילד ישחק ושעמן יהיה עליו להסתדר, "שאריות שמאחר יותר, מאחר שהוא יצור לא בשל, יתווספו אליהן הבעיות של מה שיפחיד, יסייט אותו"¹¹.

באותה הרצאה, לאקאן מסביר שמה שיפחיד את הילד "הוא המפגש עם המציאות המינית". מפגש זה מתרחש אצל הילדים בגופם. לאקאן פונה אל המקרה של הנס הקטן כדי להבליט שה- *Wiwimacher* שלו, שהוא מכנה כך "כי לא מצא דרך אחרת לכנותו", זרע תהייה, בלבול, הנובעים מ"התענגות ראשונית" שנובעת מזקפותיו.¹²

המפגש הטראומטי מופיע בגוף עצמו, ללא כל התערבות של גוף אחר, הגורם להופעתה של דיס-הרמוניה, של חוץ מובן הנובעים מהמפגש עם התענגות "הטרו" [hétéro], חיצונית, מוזרה, זרה.

בהרצאה באוניברסיטת ייל, לאקאן מסביר ש-"המיניות תמיד טראומטית"¹³, שזה הגורל הראשון של הטראומה, כפי שהוכיח זאת פרויד.

המפגש עם ההתענגות הראשונית מחדיר את הממד של "מחוץ למובן", שהילד או הילדה אינם מבינים, שחווים אותה כמשהו חיצוני שטורף את הקשר עם גופם, כשבירה מחוץ למובן. לכן הנס הקטן מגלם את זה "שהוא חושב ששייך לחיצוניותו של גופו", באובייקטים חיצוניים ולאקאן מוסיף "כלומר באותו סוס שצוהל, שז, שמתגלגל, שנופל ארצה"¹⁴.

באותו רגע הילד מפעיל את התפר של אותה מציאות מינית מוזרה עם השפה, שעליה מעיד הסימפטום. הלא מודע בתורו נחשב על ידי לאקאן באותה הזדמנות "כהמצאה" הקשורה למפגש עם ההתענגות הראשונית. דבר זה מניח שהמיניות מחוררת את הממשי, שהטראומה נכפת החל מהממשי של המיני, שמקבל ספציפיות אצל ההוויות המדברות מאי-כתיבתו של חוק אינסטינקטיבי שהיה יכול לכוונם "באופן טבעי" בסוגיות המיניות.

טראומה: אקט שלישי

הללשון יוצרת אימפקט על הגוף. המסמן אחד הוא ראשון. עקבתו הוא אפקט של חור ואפקט של התענגות. האפקט של חור הוא *troumatique* (נאולוגים של לאקאן המציין שהטראומה היא חור).

המפגש עם המציאות המינית בגוף הוא טראומטי, הוא בא להשפיע על החור של האחד לבד, הקיים כממשי בכך שמחוץ למובן של ההתענגות.

השימוש בשפה כדי לתפור את החור הוא אכן מאוחר יותר. לאקאן מציין שהנס, הודות לעזרת אביו, לפני שפרויד התערב, הצליח "לאלף במילים" את הפין הטראומטי.

לאלף במילים, כרוך במעורבותו של האחר, של האחר הגדול באמצעות הפעולה של השפה שפותחת אל עבר האפשרות להמציא סימפטום, ולפנות למסמן הפאלי אשר פועל כפונקציה הלוקחת על עצמה

¹¹ שם

¹² שם

¹³ לאקאן ז', הרצאות וראיונות... צוטט, עמ' 22 בצרפתית.

¹⁴ לאקאן ז', הרצאה בג'נבה, צוטט

את מה שמההתענגות עובר לצד של המסמן, לא בלי לפתוח אל עבר הבנית הפנטזמה, שתכסה את הממשי של המיני תוך ארטיקולציה של "מובן מתענג" שגורם להאמין ביחס המיני שאינו קיים.

לאקאן מוסיף בהרצאה בייל, ביחס להנס, ש"האב, בעזרת פרויד, מצליח למנוע שלגילוי הזיקפות שלו לא יהיו עבור הקטן [הנס] השלכות יותר מדי הרסניות".¹⁵ התייחסות זו נראית לי מאירה כי היא מצביעה על ההשלכות ההרסניות שיכולות להיות על ילד או ילדה לעובדה שלא הצליחו "לאסף במילים" את המפגש הטראומטי עם המציאות המינית. על כך מעידים היום סובייקטים "טראנס".

טראומה: סיום

כדי לסיים אומר שמסלולה של אנליזה, באוריינטציה שלאקאן מסר לנו בהוראתו האחרונה, בהשפעתו של ג'ויס, מתיימר להפשיט את הסימפטום ממובנו המתענג, מקשריו השגויים, מה-"אמת השקרנית" - *proton pseudos*, מעליונותה של הפונקציה הפאלית, כדי להגיע ל-*sinthome*, סינטום שהוא מהאחד ללא אחר. הדרך שלאקאן מציע לנו היא זו של הפירוש המפעיל ניתוק של S1 מ-S2, תוך שימוש במסמן המנותק מהמובן בהדהודים הצליליים שמציע הקפל לשון, האקיווק. באופן מסוים האנליטיקאי באמצעות הקיטוע מכוון אל מחוץ למובן, בניסיון להעביר את המסמן לצדה של האות כדי להקיש בפעולתו לא על הפיקציות של הטראומה אלא על הסימנים בגוף.

ההתענגות של הסינטום כאירוע בגוף הראשוני, היא התענגות מחוץ למובן וללא חוק. היא לא ניתנת לפירוש, רק בסוף מסלול האנליזה ניתן לתחום אותה כ-"מחוץ" לסמלי ולדמיוני, כגבול ממשי. זה בה, במקום הזה, שנפגשת עם החור של הטראומה, שניתן לתרגמו כחור של הלא מודע, כ-*Urverdrangt*, מודחק ראשוני, נקודה קיצונית שאינה ניתנת לפיענוח, שאינה נחצית אבל שמוכיחה עצמה כפעילה בחזור [iteration] של האחד¹⁶ הנרשם הגוף.

תרגום : קלאודיה אידן

עריכה: חמוטל שפירא

¹⁵לאקאן ז', הרצאה וראיונות... עמ' 23
¹⁶מילר ז'.א., בקורס שלו האחד כולו לבדו ממציא את המושג של "חיזור" של האחד ללא אחר כגרעין הסימפטום.